

ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ

**НАУКОВІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ
УДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ, ЕКОНОМІЧНОГО КОНТРОЛЮ ТА
СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

(ЗА РЕДАКЦІЄЮ В. Я. ПЛАКСІЄНКА)

ПОЛТАВА 2018

УДК 657: 33.025.12: 336.221
НЗ4

Рекомендовано до друку Вченою радою Полтавської державної аграрної академії (протокол № 15 від 03 квітня 2018 р.)

Рецензенти:

Вакульчик О. М., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку, аудиту, аналізу і оподаткування Університету митної справи та фінансів

Зінченко О. А., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Шмиголь Н. М., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування Запорізького національного університету

НЗ4 Наукові та прикладні аспекти удосконалення бухгалтерського обліку, економічного контролю та системи оподаткування : [колективна монографія] / за заг. ред. В.Я. Плаксієнка. – Полтава: , 2018. – 362 с.

ISBN

У колективній монографії розкрито теоретичні та прикладні основи організації бухгалтерського обліку в сучасних умовах господарювання; досліджено сучасний стан та напрями удосконалення бухгалтерського обліку в галузях економіки з урахуванням зарубіжного досвіду; проаналізовано проблеми розвитку контролю та системи оподаткування. Видання передбачене для науковців і практиків у сфері бухгалтерського обліку, керівників і спеціалістів управлінських структур, здобувачів закладів вищої освіти.

©Колектив авторів, 2018

©Полтавська державна
аграрна академія

2.2. Аудит фінансових результатів: цільова спрямованість та особливості алгоритмізації (І. М. Назаренко, д.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет).....	173
2.3. Аналітична складова економічного контролю фінансових результатів суб'єктів малого підприємництва (С. В. Тютюнник, к.е.н., доцент, доцент кафедри організації обліку та аудиту, Полтавська державна аграрна академія).....	184
2.4. Удосконалення управління грошовими потоками підприємства в системі економічного контролю (Ю. М. Тютюнник, к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та економічних досліджень, Полтавська державна аграрна академія).....	195
2.5. Оцінка ризиків підприємницької діяльності (О. В. Єгорова, к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та економічних досліджень, М. С. Тютюнник, здобувач вищої освіти, Полтавська державна аграрна академія).....	206
2.6. Організація внутрішнього контролю у банку (О. Є. Нездойминога, к.е.н., доцент, доцент кафедри організації обліку та аудиту, О. Г. Красота, к.е.н., доцент, доцент кафедри організації обліку та аудиту, Полтавська державна аграрна академія).....	216
2.7. Фінансові санкції в системі контролю (Т. В. Мокієнко, к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, Полтавська державна аграрна академія).....	234
2.8. Контролінг стратегії розвитку економічного потенціалу підприємства (А. І. Орехова, к.е.н., Сумський національний аграрний університет).....	243
2.9. Контроль розрахункових операцій із соціального страхування та економічна безпека бюджетних установ і підприємств (К. А. Пилипенко, к.е.н., доцент, доцент кафедри організації обліку та аудиту, Полтавська державна аграрна академія).....	253

Логвінова, І. М. Семененко. – Х. : Вид-во «Лідер», 2015. – 370 с.
– Режим доступу: http://pidruchniki.com/86392/ekonomika/yakisne_otsinyuvannya_pidpriyemnitstkih_rizikiv#710.

8. Піменов Н. А. Управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки: підручник і практикум [Електронний ресурс] / Н. А. Піменов. – М. : Вид-во «Юрайт», 2014. – 413. – Режим доступу: http://stud.com.ua/66775/ekonomika/diagnostika_rizikiv_identifikatsiya_otsinka.

9. Чуприна І. В. Поняття та класифікація ризиків в підприємницькій діяльності [Електронний ресурс] / І. В. Чуприна // Збір. наук. праць ВНАУ. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 3(70). – С. 187-194. – Режим доступу: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/812.pdf>.

10. Keynes John Maynard. The General Theory of Employment, Interest and Money. London: Macmillan (1936b reprinted 2007). – 472 p.

11. Knight Frank H. 1921. Risk, Uncertainty, and Profit. Hart, Schaffner, and Marx Prize Essays, no. 31. Boston and New York: Houghton Mifflin. / Library of Economics and Liberty. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.econlib.org/library/Knight/knRUP.html>.

12. Markowitz Harry M. Portfolio Selection // Journal of Finance. 1952. 7. № 1 pp. 71-91.

13. Tetens Johannes Nikolaus. Einleitung zur Berechnung der Leibrenten und Anwartschaften, Leipzig, 1785-1786.

2.6. Організація внутрішнього контролю у банку

Банківська система є визначальною складовою ринкового та державного регулювання економіки, забезпечуючи стабільність функціонування та ліквідність у системі ринкових відносин здійснюючи ефективний розподіл та перерозподіл вільних фінансових ресурсів в різні сфери національного господарства. Разом з тим функціонування банківської система також забезпечую стабільність національної грошової одиниці та регулює обсяги грошової маси в країні.

Сьогодні банківська система в Україні знаходиться в стані реформування, що проводиться шляхом реструктуризація

банків. З початком реформи у 2014 році кількість банківських установ зменшилась удвічі. Якщо станом на 01.01.2014 р. кількість діючих банків складала 180, то за офіційними даними НБУ станом на 01.04.2017 р. – 92.

До числа основних заходів НБУ у сфері реструктуризації віднесемо наступні:

- підвищено вимоги до капіталу нових банків до 500 млн. грн., та затверджено план підвищення власного капіталу банків з мінімального 120 млн. грн. до 500 млн. грн.

- покращено процедури виведення банків з ринку. Зараз це дійсні міжнародні практики, які розроблено спільно с МВФ та Світовим банком.

- суттєво покращено процедуру моніторингу пов'язаних осіб та ввели жорстку процедуру розкриття кінцевих власників банків.

- значно підсилено відповідальність власників та керівництва банків за маніпулювання фінансовою звітністю та доведення банку до банкрутства.

- розробляються не лише законодавчі ініціативи щодо підвищення прав кредиторів, але й технічні механізми мінімізації ризиків для банків, як на етапі видачі кредиту так і на етапі його обслуговування [6].

В той же час в рамках здійснення Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року для забезпечення стабільності та безпечності діяльності банківських установ Національним банком України прийнято ряд постанов щодо організації внутрішнього контролю в банках.

Проблеми побудови ефективної системи внутрішнього контролю банку є, безумовно, актуальними як в науковому, так і в прикладному аспектах. Дослідженню даної проблематики присвячено ряд праць вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків. Зокрема таких, як Г. Белоглазова, Г. Білокінь, В. Братчиков, О. Кіреєв, В. Кочеткова, Б. Стефанюк та інші.

Система внутрішнього контролю охоплює всі механізми його у банку, діє постійно і на всіх рівнях. Суб'єктами такого контролю є кожний працівник і всі підрозділи банківської установи.

Постановою правління НБУ від 29.12.2014 р. № 867 «Про

затвердження Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України» визначено, що внутрішній контроль - заходи (процедури) банку, спрямовані на забезпечення ефективності та результативності здійснення операцій банку, ефективності управління активами і пасивами, ризиками, забезпечення повноти, своєчасності та достовірності ведення бухгалтерського обліку та складання і надання фінансової, статистичної, управлінської, податкової та іншої звітності, запобігання шахрайству, комплаєнс тощо [5]. В той же час під системою внутрішнього контролю в даній Постанові розуміється сукупність процедур, форм, способів і напрямів контролю, що забезпечує порядок здійснення і досягнення цілей внутрішнього контролю в банку.

В обліково-аналітичній літературі існують різні підходи до визначення сутності поняття «внутрішній контроль». Так, на думку А. К. Солодова, внутрішній контроль - вид контролю, який здійснюється службами, які створюються всередині окремих організаційних структур [11, с. 14].

Ч. Т. Хорнгрен та Дж. Фостер вважають, що внутрішній контроль – це комплекс бухгалтерського управлінського контролю, що допомагає забезпечити відповідність рішень, прийнятих в організації, з реалізацією їх на практиці [14, с. 398].

Деякі російські дослідники розглядають внутрішній контроль як форму зворотного зв'язку, за допомогою якого орган управління організації отримує необхідну інформацію про дійсний стан керованого об'єкту та реалізовує управлінські рішення [9, с. 45].

Внутрішній контроль дає керівництву банку впевненість у тому, що:

- фінансова та управлінська інформація у його розпорядженні є надійною і повною;
- налагоджено належне управління ризиками;
- банк дотримується чинних нормативних актів, внутрішніх положень, процедур, планів;
- охорона активів достатня;
- ресурси використовуються раціонально та економно; цілі та завдання, намічені у планах розвитку банку, реальні та можуть бути досягнуті [16].

Систему внутрішнього контролю банківської установи можна класифікувати (рис. 1).

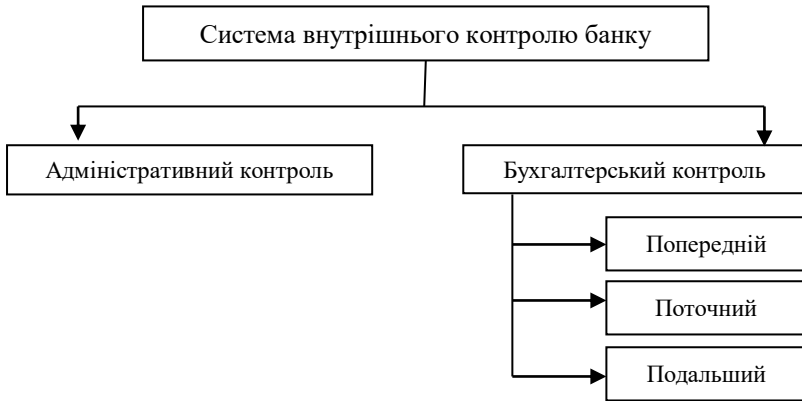

Рис. 1. Класифікація системи внутрішнього контролю банку

Адміністративний контроль передбачає розподіл повноважень між працівниками банку таким чином, щоб жоден працівник не зміг зосередити в своїх руках всі необхідні для здійснення повної операції повноваження (прийом, оплата, зберігання).

Бухгалтерський контроль визначає сукупність процедур, спрямованих на запобігання, виявлення та виправлення істотних помилок і викривлень інформації, які можуть з'явитися в бухгалтерській звітності.

Порядок проведення попереднього, поточного і подальшого контролю визначається службою бухгалтерського обліку банку самостійно [3]. Банк самостійно визначає перелік операцій, які за своєю специфікою і ступенем можливого ризику потребують додаткового контролю (рух грошових коштів у касі, нарахування процентів), встановлює обсяг і частоту перевірок роботи працівників бухгалтерської служби, порядок здійснення логічного та арифметичного контролю за достовірністю звітності.

Бухгалтерський контроль у цілому має забезпечувати і

констатувати:

- реальність обліку (операцію справді проведено);
 - санкціонованість операції (проводку зроблено на підставі документа, підписаного уповноваженою на це посадовою особою);
 - правомірність операції з точки зору чинного законодавства; повноту обліку;
 - адекватну оцінку реальних активів, які обліковуються бухгалтерською проводкою;
 - правильну класифікацію здійснюваної операції згідно з вимогами облікових стандартів та Плану рахунків;
 - своєчасність відображення операції в обліку;
- достовірність звітності [16].

Розробляючи систему внутрішнього контролю, банк повинен спиратись на досягнення таких основних цілей, як:

1) ефективність проведення операцій банку, захист від потенційних помилок, порушень, втрат, збитків у діяльності банку;

2) ефективність управління ризиками;

3) адекватність, усебічність, повнота, надійність, доступність, своєчасність подання інформації користувачам для прийняття відповідних рішень, у тому числі подання фінансової, статистичної, управлінської, податкової та іншої звітності;

4) повнота, своєчасність та достовірність відображення в бухгалтерському обліку операцій банку;

5) комплаєнс;

6) ефективність управління персоналом;

7) недопущення використання послуг банку в протиправних цілях, виявлення і запобігання проведенню фінансових операцій, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Необхідно також відмітити, що система внутрішнього контролю має охоплювати всі етапи діяльності банківської установи та включати:

1) попередній контроль, який проводиться до фактичного здійснення операцій банку та забезпечується в таких частинах: підбору персоналу; залучення і розміщення грошових коштів; матеріальних ресурсів; вибору постачальників товарів, робіт та

послуг; розроблення та запровадження нових продуктів.

2) поточний контроль, який проводиться під час здійснення операцій банку і включає контроль за дотриманням законодавчих актів та внутрішніх документів банку щодо здійснення цих операцій, порядку прийняття рішень про їх здійснення, контроль за повним, своєчасним і достовірним відображенням операцій у бухгалтерському обліку та звітності, контроль за збереженням майна банку;

3) подальший контроль, який проводиться після здійснення операцій банку та полягає в перевірці обґрунтованості і правильності здійснення операцій, відповідності документів установленим формам і вимогам щодо їх оформлення, відповідності виконуваних працівниками обов'язків їх посадовим інструкціям, виявленні причин порушень і недоліків та визначенні заходів щодо їх усунення, контролі за виконанням планових показників діяльності, визначених у стратегії розвитку банку, його бізнес-планах та бюджеті, перевірці повноти і достовірності даних фінансової, статистичної, управлінської, податкової та іншої звітності, сформованої банком.

Деякі науковці схильні ототожнювати поняття «внутрішній контроль» та «внутрішній аудит». Незважаючи на те, що у вітчизняній нормативно-законодавчій базі не проведено розмежування функцій внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту, все ж ст. 37 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [1] визначено складові системи внутрішнього контролю (рис. 2), на підставі чого можна стверджувати, що ці поняття різні.

З огляду на класифікацію системи внутрішнього контролю, внутрішній аудит є складовою саме адміністративного контролю. Сам підрозділ внутрішнього аудиту не бере участі у виконанні операцій, а насамперед оцінює адекватність і ефективність заходів та системи внутрішнього контролю.

Згідно Постанови правління НБУ від 10.05.2016 р. № 311 «Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України» [2] внутрішній аудит – це незалежна, об'єктивна діяльність з надання впевненості та консультаційних послуг щодо оцінки систем та процесів банку, що має приносити користь банку та покращувати його діяльність.

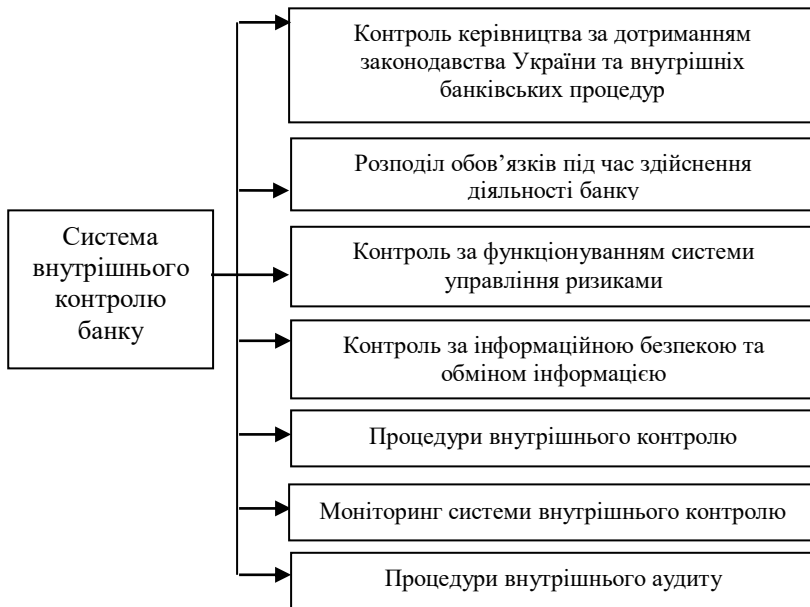

Рис. 2. Складові системи внутрішнього контролю згідно ЗУ «Про банки і банківську діяльність»

Підрозділ внутрішнього аудиту банку підпорядковується та є підзвітним раді банку та здійснює свою діяльність відповідно до:

- 1) вимог законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку, цього Положення;
- 2) стандартів внутрішнього аудиту, загальних етичних норм, що прийняті Радою з Міжнародних Стандартів внутрішнього аудиту та які визначають принципи етики та правила поведінки, яких має дотримуватися внутрішній аудитор під час здійснення своїх функцій;
- 3) положення про внутрішній аудит банку та інших внутрішніх положень, що регламентують діяльність банку.

Разом з тим в банківських установах на сьогодні актуальним є створення Департаменту внутрішнього аудиту,

основними функціями якого виступають:

- перевірка і оцінка процесів, що забезпечують діяльність банку, в тому числі тих, що несуть потенційний ризик і виконання яких забезпечується шляхом залучення юридичних і фізичних осіб на договірній основі (аутсорсинг).

- перевірка, оцінка ефективності та адекватності роботи систем управління ризиками, внутрішнього контролю, процесів управління банком, відповідності цих систем і процесів видам і обсягам здійснюваних банком операцій, в тому числі щодо запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів / фінансування тероризму.

- перевірка процесу оцінки достатності капіталу, рівня ліквідності, засобів забезпечення збереження активів з урахуванням ризиків банку.

- перевірка правильності ведення і достовірності бухгалтерського обліку, інформації, фінансової та іншої звітності, яка складається банком, їх повноту та своєчасність надання.

- незалежна оцінка впровадженої керівництвом банку системи контролю.

На сьогоднішній день завдяки присутності іноземних інвесторів, банківські установи України мають змогу отримати зарубіжний досвід у сфері управління банківськими ризиками та використовувати у практичній діяльності передові світові технології, що здатні обмежити вплив різного роду ризиків на функціонування банків.

Комплаєнс – є інструментом системи внутрішнього контролю та елементом процесу корпоративного управління в банку.

З точки зору вимог державного регулятора, впровадження систем комплаєнсу, на сьогодні чітко не визначено. У «Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України» наводиться лише сутність комплаєнс-ризиків, а саме функціонування системи комплаєнс в банку чітко не регламентується.

На сьогодні чітких інструктивних положень щодо регламентації управління комплаєнс-ризиками в банківському законодавстві України не розроблено, тому банками самостійно

впроваджуються системи щодо управління даними ризиками [15].

Комплаєнс-ризик перебуває в постійній взаємодії з операційним ризиком та ризиком репутації банку (табл. 1). Ці ризики мають як спільні так і відмінні риси. До спільних рис можна віднести такі:

- ключовим джерелом їх прояву є саме персонал банку, в некомпетентній діяльності якого й проявляються аспекти, що прямо або опосередковано зумовлюють настання фінансових втрат;

- метою управління ними є їх мінімізація, а не оптимізація, оскільки характеризуються лише негативним впливом на діяльність банку;

- управління операційним та комплаєнс-ризиками має здійснюватися одним комітетом в силу спільного джерела їх прояву, їх змістовної та функціональної нероздільності.

Розробка ефективної системи комплаєнс-контролю в системі корпоративного управління в банку базується саме на ідентифікації комплаєнс-ризиків, правильне визначення яких, визначає подальший результат реалізації такої програми в дії. При цьому провідне місце у даному процесі займає визначення всього спектру ризиків як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, що формують ключові індикатори до карти комплаєнс-ризиків.

Таблиця 1

Взаємозв'язок операційного, комплаєнс-ризика та ризику репутації банку

Порівняльний критерій	Операційний ризик	Комплаєнс-ризика	Ризик репутації
1. Формуючі структурні елементи	Персонал. ІТ-система та технології. Внутрішні бізнес-процеси. Зовнішні фактори.	Відповідність діяльності персоналу вимогам законодавства, внутрішнім положенням та правилам, кодексу ділової етики	Якість попередження персоналом зовнішніх та внутрішніх шахрайств. Якість взаємовідносин з клієнтами та контрагентами. Соціальна відпо-

Порівняльний критерій	Операційний ризик	Комплаєнс-ризик	Ризик репутації
			відальність персоналу та банку в цілому
2. Характерні прояви	Виникнення/посилення окремих фінансових ризиків банку. Погіршення репутації за умови витоку інформації (наприклад, про внутрішні шахрайства).	Юридичні санкції. Погіршення репутації	Втрата іміджу. Відтік ресурсної бази. Втрата конкурентних позицій на ринку.
3. Наслідки	Провокує фактичні збитки/втрати.	Сприяє втраті переваги на ринкових сегментах, відтоку клієнтів, потенційним та/або фактичним збиткам/втратам.	Неспроможність банку встановлювати нові відносини з контрагентами, надавати нові послуги або підтримувати існуючі відносини. Провокує потенційні збитки/втрати.

Правління банку несе відповідальність за безпосереднє дотримання законодавства та внутрішніх процедур, розробляючи відповідну політику банку та забезпечуючи її реалізацію шляхом звітування перед спостережною радою за управлінням комплаєнс-ризиком.

На сьогодні, при формуванні системи комплаєнс-контролю більшість банків спираються на принципи інституційної організації комплаєнс, що визначені «Compliance and the compliance function in banks» [17] («Комплаєнс і функція комплаєнс в банках») – документом, розробленим Базельським комітетом з банківського нагляду. Розглянемо ці принципи:

1) Know Your Customer («знай свого клієнта») – означає що, перш ніж здійснювати фінансову операцію банк повинен ідентифікувати та верифікувати клієнта та його контрагента.

Така практика створює перешкоди для відмивання грошей, фінансування тероризму та ухилення від оподаткування.

2) Due Diligence (належна добросовісність) – це процедура всебічного дослідження діяльності компанії, комплексного аналізу її фінансового стану та репутації на ринку, формування об'єктивного уявлення про об'єкт інвестування, включаючи оцінку інвестиційних ризиків та незалежну оцінку об'єкта інвестування,

3) Code of Conduct (кодекс поведінки) – кодекс правил, які рекомендуються дотримувати учасникам фінансового ринку з метою захисту прав інвесторів та поліпшення інших аспектів кор-поративного менеджменту.

4) Code of Ethics (кодекс корпоративної етики) – документ, у якому визначено пріоритети організації, які забезпечуються дотриманням морально-етичних принципів, стандартів поведінки та добросовісним виконанням обов'язків співробітників.

5) Fight against Money Laundering and Terrorist Finan (політика протидії легалізації («відмиванню») доходів, здлбутих незаконним шляхом, і фінансуванню тероризму) – політика перешкоджання проникненню злочинно нажитих доходів з тіншового до легального сектора економіки і упередження фінансування тероризму.

6) Anti-Fraud Policy (політика боротьби з шахрайством) – система протидії корупції та корпоративному шахрайству (розкрадання співробітниками компанії та її контрагентами).

7) Whistleblowing policy (політика повідомлень про порушення) – регламентує порядок і способи повідомлень про службові порушення співробітників банку (з правом на анонімність), а також порядок їх документування та подальших розслідувань.

8) Gift policy – подарункова політика, яка визначає порядок дій працівників при отриманні подарунків (хабарів) від клієнтів, партнерів, постачальників або при їх даруванні партнерам, клієнтам, співробітникам державних органів тощо.

9) Privacy policy – політика конфіденційності – забезпечує нерозголошення даних про клієнтів і їх операції і передбачає дотримання стандартів обробки та зберігання персональних

даних.

Практичними перевагами впровадження комплаєнс у вітчизняному банку є можливість встановлення кореспондентських відносин з численними іноземними банками, а також здешевлення кредитів в іноземній валюті, залучених від іноземних банків в рамках бізнес проектів, особливо синдиковане кредитуванні, торгове та проектне фінансування. Таке здешевлення може бути досягнуто як за рахунок більшої прозорості (а значить, меншого рівня ризику) корпоративної структури та управління, так і за рахунок скорочення часу узгодження проекту і пов'язаних з цим адміністративних витрат [7].

Контроль за функціонуванням системи управління ризиками є одним із складових системи внутрішнього контролю, що здійснюється в декілька етапів:

- 1) виявлення (ідентифікація) ризику;
- 2) вимірювання (аналіз та оцінювання) ризику;
- 3) ухвалення рішення про прийом чи відмову від ризику;
- 4) заходи, спрямовані на мінімізацію ризику;
- 5) моніторинг (контроль) позиції за різними видами ризиків

та сукупного ризику банку.

Належне виявлення (ідентифікація) ризику – це, насамперед, вміння побачити ризик – визнати та зрозуміти усю складність і загрозовість нових угод, які укладає банк, а також наявних ризиків і ризиків, що можуть виникнути у зв'язку з потенційними викликами діяльності банку. Виявлення ризику повинно бути постійним, безперервним процесом, що має здійснюватися як на рівні окремої операції, так і на рівні напрямів діяльності банку і банку загалом.

Надзвичайно важливим компонентом процесу ефективного управління ризиками вважаємо точне їх вимірювання, що здійснюється шляхом аналізу який спрямований на отримання необхідної інформації про структуру, властивості об'єкта ризику та наявних його видів.

Систему оцінювання ризиків необхідно створювати заздалегідь, адже втрати через її відсутність значно перевищують витрати на її створення та впровадження.

Третім етапом управління ризиками вважаємо безпосереднє прийняття рішення про прийом нового ризику банком чи відмову від нього. Механізм прийняття управлінських рішень обов'язково має ґрунтуватися на оцінці ризиків і тому, як вони співвідносяться з особливостями діяльності банку. Керівництво має розуміти, які ризики і якою мірою може прийняти банк і чи виправдає очікувана дохідність відповідний ризик. Цей етап безпосередньо позначається на економічній безпеці та фінансовій стабільності кожного банку без винятку.

Ухваливши рішення про прийом ризику, банк повинен почати вживати заходів щодо його мінімізації. Незалежно від виду ризику, заходи щодо їх мінімізації містять три основні способи: зниження, обмеження та передачу ризику. Зниження ризику відбувається, наприклад, шляхом прийняття застави чи поручительства, обмеження – через встановлення лімітів, а передача – шляхом страхування.

П'ятим етапом, який виділено в процесі управління ризиками банку, є моніторинг (контроль) позиції ризику.

Застосування усіх цих етапів управління ризиками банку на практиці дає змогу вчасно виявляти, оцінювати і знижувати, чи не допускати конкретні ризики у процесі банківської діяльності, контролювати ситуацію за ними. Проте виокремлення самих лише етапів недостатньо, без високопрофесійної команди менеджерів, яка розуміє усю складність банківського бізнесу і його взаємозв'язок із зовнішнім середовищем ефективно управляти ризиками неможливо [13].

В умовах значної залежності банківської діяльності від надійності інформаційних технологій, які вона використовує, забезпечення інформаційної безпеки стає однією з фундаментальних засад існування банківської системи взагалі. Одним з основних напрямів забезпечення інформаційної безпеки будь-якої банківської установи є охорона банківської таємниці.

У структурі інформаційної безпеки банківської установи виділяють такі основні складові:

- безпека інформаційних ресурсів;
- безпека інформаційної інфраструктури;
- безпека «інформаційного поля».

Інформаційні ресурси банківської установи – це взаємозв’язана, упорядкована, систематизована і закріплена на матеріальних носіях інформація, яка належить банківській установі. Відповідно безпека інформаційних ресурсів полягає у збереженні такої інформації від несанкціонованого розповсюдження, використання і порушення її конфіденційності (таємності).

Безпека інформаційної інфраструктури полягає у такому стані захищеності електронно-обчислювальних машин (комп’ютерів), систем та комп’ютерних мереж і мереж електрозв’язку банківської установи, яка забезпечує цілісність і доступність інформації, що в них обробляється (зберігається чи циркулює).

Безпека «інформаційного поля» банківської установи ґрунтується на контрольованості здебільшого несистематизованих потоків інформації, що оприлюднюється різноманітними учасниками інформаційних відносин: телерадіоорганізаціями, друкованими ЗМІ, Інтернет-виданнями, конкурентами, органами державної влади, місцевого самоврядування тощо.

Розглянемо найбільш актуальні загрози інформаційній безпеці банківських установ та шляхи протидії їм (табл. 2).

Говорячи про систему внутрішнього контролю банківських установ, необхідно відзначити важливість здійснення процедур фінансового моніторингу. Перш за все фінансовий моніторинг реалізується для забезпечення функціонування внутрішньобанківської системи запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму. При цьому, як правило, в банківських організаціях створюється окремий структурний підрозділ, що входить в склад організаційної структури банку і підпорядковується безпосередньо керівнику служби внутрішнього контролю. Такий структурний підрозділ складається з відповідального за систему фінансового моніторингу, а також керівників та працівників відділів банку, які безпосередньо обслуговують клієнтів та беруть участь у здійсненні фінансового моніторингу, зокрема:

- відділу обслуговування корпоративних клієнтів;

- відділу обслуговування клієнтів - фізичних осіб
- відділу валютного контролю;
- відділу загального кредитування;
- відділу платіжних систем;
- відділу управління цінними паперами;
- юридичного департаменту.

Фінансовий моніторинг здійснюється за допомогою методів спостереження та перевірки і має в основі системно-функціональну складову [9].

Важливим кроком в забезпеченні розвитку системи внутрішнього контролю в банківських установах став перехід до використання Міжнародних стандартів фінансової звітності, що вже передбачає формування такої фінансової звітності, яка б відповідала всім принципам складання і була максимально прозорою та зрозумілою користувачам інформації, яка в ній відображається.

Таблиця 2

Основні загрози інформаційній безпеці банківських установ та шляхи протидії їм

Загрози	Протидія
Безпека інформаційних ресурсів	
<ul style="list-style-type: none"> – підкуп осіб, які мають безпосередній доступ до банківської таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом банківської установи; – необережне, недбале поводження з банківською таємницею та іншою інформацією з обмеженим доступом; – недотримання вимог збереження інформації з обмеженим доступом, встановлених у банківській установі, при контактах з контролюючими і наглядовими органами внаслідок правової та психологічної 	<ul style="list-style-type: none"> – визначення надійності працівників підприємства, які працюватимуть з банківською таємницею та іншою інформацією з обмеженим доступом; – організація спеціального діловодства з відомостями, що становлять та інформацію з обмеженим доступом банківської установи; – обґрунтування і закріплення диференційованого доступу працівників до банківської таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом, при якому працівник може ознайомлюватися і вчиняти певні дії з нею виключно для виконання покладених на нього функціональних обов'язків; – обмеження доступу працівників і сторонніх осіб до приміщень, у яких обробляється (зберігається) інформація з обмеженим доступом банківської установи; – впровадження заходів контролю за роботою працівників з носіями інформації з

Загрози	Прогида
<p>непідготовленості відповідальних працівників банківської установи тощо.</p>	<p>обмеженим доступом банківської установи, а також ефективної системи виявлення і фіксації протиправних діянь з такою інформацією;</p> <ul style="list-style-type: none"> – впровадження надійної і ефективної системи зберігання носіїв інформації, що виключає несанкціоноване ознайомлення з ними, їх знищення чи підробку.
Безпека інформаційної інфраструктури	
<ul style="list-style-type: none"> – неофіційний доступ та зняття інформації, що охороняється, технічними засобами; – перехоплення інформації, що циркулює в засобах і системах зв'язку та обчислювальної техніки, за допомогою технічних засобів негласного зняття інформації, несанкціонованого доступу до інформації та навмисних технічних впливів на них в процесі обробки та зберігання; – підслуховування з використанням технічних засобів конфіденційних переговорів, що ведуться в службових приміщеннях, автотранспорті тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> – застосування технічних засобів безпеки інформаційної інфраструктури. – створення цілісності засобів захисту, технічного і програмного середовища, що полягає у фізичному збереженні засобів інформатизації, незмінності програмного середовища, виконанні засобами захисту передбачених функцій, ізолюваності засобів захисту від користувачів; – захист інформації від витоку внаслідок наявності фізичних полів за рахунок акустичних та побічних електромагнітних випромінювань і наводок на комунікаційні мережі та конструкції будівель; – ідентифікація користувачів та здійснюваних ними процесів в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), системах та комп'ютерних мережах і мережах електров'язку установи на основі використання паролів, ключів, магнітних карт, цифрового підпису, а також біометричних характеристик особи як при доступі до інформаційно-телекомунікаційних систем; – попередження передачі інформації з обмеженим доступом по незахищених лініях зв'язку; – регулярна перевірка технічних засобів і приміщень для виявлення наявності в них пристроїв несанкціонованого доступу до інформації; – обладнання спеціальних приміщень для захисту мовної інформації при проведенні конфіденційних переговорів тощо.

Загрози	Прогидія
Безпека «інформаційного поля»	
<p>підрив ділового іміджу банківської установи, виникнення проблем у взаємостосунках з реальними та потенційними клієнтами, конкурентами, контролюючими та правоохоронними органами, спричиненими передусім поширенням недостовірної, заздалегідь неправдивої інформації про банківську установу, здійсненням негативних інформаційних впливів на його керівництво, працівників тощо.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – створення досконалої інформаційно-аналітичної діяльності; – оперативне реагування на випадки поширення неправдивої інформації про банківську установу; – скоординоване і централізоване поширення рекламної, маркетингової та іншої інформації, що підвищує імідж і сприйняття банківської установи клієнтами; – налагодження у межах чинного законодавства інформаційної співпраці з органами державної влади і місцевого самоврядування.

Незважаючи на те, що кожен банк в Україні має створену та організовану систему внутрішнього контролю, існує ще досить багато невирішених завдань щодо її вдосконалення. Початок реформування банківської системи ознаменувався багатьма змінами, однак на шляху до створення банківської системи світового рівня, необхідно ще багато працювати, що в цілому буде залежати від фінансово-економічної, соціальної направленості політики нашої держави.

Література до розділу 2.6.

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/document/>

2. Постанова правління НБУ від 10.05.2016 р. № 311 «Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/document/>

3. Постанова правління НБУ від 18.06.2003 р. № 254 «Про затвердження Положення про організацію операційної діяльності в банках України» зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/>

4. Постанова правління НБУ від 28.09.2017 р. № 95 «Про затвердження Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/document>

5. Постанова правління НБУ від 29.12.2014 р. № 867 «Про затвердження Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0867500-14>

6. Другов О. О. Реструктуризація банківської системи України: сучасний стан та перспективи / О. О. Другов, О. В. Прийма // Фінансовий простір. – 2015. - № 4 (20). – С. 40-48.

7. Ключко Л. А. Фінансовий моніторинг та комплаєнс-контроль в банках / Л. А. Ключко // Фінанси, облік, банки. – 2014. - № 1 (20). – С. 153-160.

8. Краліч В. Р. Внутрішній фінансовий моніторинг як особлива форма внутрішнього контролю банківських установ / В. Р. Краліч // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2014. - № 1 (72). – С. 128-132.

9. Мельник В.М. Ревизия и контроль: [учеб. пособие] / В.М. Мельник, А.С. Пантелеев, А.Л. Звездин. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – 520 с.

10. Пурій Г. М. Сучасний стан та перспективи розвитку банківської системи України / Г. М. Пурій // Фінансовий простір. – 2017. - № 3 (27). – С. 41-45.

11. Солодов А.К. Рынок: контроль и аудит. Вопросы теории и техники. Часть 1 / А.К. Солодов. – Воронеж: редакционно-издательский отдел, 1993. – 160 с.

12. Спьяк Г. Система внутрішнього контролю банків України: стан та перспективи розвитку / Г. Спьяк, Т. Фаріон // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 7. – С. 166-169.

13. Фалюта А. В. Етапи управління ризиками банку / А. В. Фалюта // Науковий вісник ЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.6. – С. 276-282.

14. Хорнгрен Ч.Т. Бухгалтерский учет: управленческий аспект / Ч.Т. Хорнгрен, Дж. Фостер. – М: “Финансы и статистика”, 1995. – 416 с.

15. Хуторна М. Е. Організація ефективної системи комплаєнс-контролю в банку / М. Е. Хуторна // Фінансовий простір. – 2015. - № 2 (18). – С. 113-119.

16. Чуприна Л. В. Теоретичні аспекти внутрішнього контролю банків / Л. В. Чуприна, Д. Є. Філіпська // Вісник НТУ «ХПІ». – 2015. - № 26 (1135). – С. 3-8.

17. Compliance and the compliance function in banks/ Basel committee on Banking Supervision . – April, 2005. Офіційний сайт Базельського комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/bcb/index.htm>

2.7. Фінансові санкції в системі контролю

Заходи державного примусу застосовуються до суб'єктів у випадку вчинення фінансового правопорушення, шляхом встановлення для них певних негативних наслідків у виді обмежень особистого, організаційного чи майнового характеру з метою охорони фінансових відносин, покарання правопорушників, попередження правопорушень та спонукання суб'єктів до належної поведінки у сфері фінансової діяльності держави. Застосування фінансових санкцій у системі господарювання розповсюджене як у науковому, так і в практичному середовищі. Результативність діяльності держави та суб'єктів господарювання передусім залежить від виконання суб'єктами фінансових правовідносин своїх обов'язків, закріплених у фінансово-правових нормах.

Низька якість внутрішнього контролю, а також безвідповідальне ставлення з боку багатьох учасників процесу формування, розподілу й використання грошових коштів бюджетів та державних цільових фондів спричиняє виникнення правопорушень.

Правопорушення - це неправомірне (протиправне) суспільно-шкідливе винне діяння (дія чи бездіяльність) дієздатної особи, за вчинення якого особа може бути притягнута до юридичної відповідальності.

Суб'єктами фінансового правопорушення є органи державної влади, місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання всіх форм власності, об'єднання громадян,